

**Kobietobójstwo (FEMINICIDE) JAKO ODRĘBNY TYP ZABÓJSTWA ZE WZGLĘDU
NA PŁEĆ W PRAWIE KARNYM NIEKTÓRYCH PAŃSTW AMERYKI ŁACIŃSKIEJ ZE
SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM MEKSYKU**

1. Wprowadzenie

Jedną z najbardziej ekstremalnych form, jakie przybiera przemoc wobec kobiet, we współczesnym świecie stanowi zabójstwo ze względu na fakt bycia kobietą, czyli kobietobójstwo¹. Nieznane polskiej ustawie karnej przestępstwo kobietobójstwa jest przedmiotem szczególowej penalizacji karnej i ciągłego zainteresowania ośrodków badawczo-akademickich w państwach Ameryki Łacińskiej. Już w 1994 roku państwa tego regionu przynależące do Organizacji Państw Amerykańskich (OPA/OEA – hiszp. *Organización de Estados Americanos*) podpisały i zobowiązały się do implementacji Międzyamerykańskiej Konwencji o zapobieganiu, karaniu i eliminacji przemocy wobec kobiet nazywanej też Konwencją z Belem do Para². Artykuł 6 tej konwencji gwarantuje każdej kobiecie prawo do życia wolnego od przemocy, na które, zgodnie z jego treścią, składa się: (a) prawo do bycia wolnym od jakichkolwiek form dyskryminacji oraz (b) prawo do bycia szanowanym i kształconym w ramach edukacji wolnej od stereotypowych wzorców zachowania oraz pozbawionej społecznych i kulturowych praktyk opartych na zasadzie niższości i subordynacji jednych względem drugich³.

* Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, e-mail: alicia.eva.serafin@gmail.com.

¹ M. Fernandez, J.C. Rampal, *Ciudad Juárez. Stolica kobietobójstwa* [w:] *Czarna księga kobiet*, red. C. Ockrent, przeł. K. Bartkiewicz, Warszawa, s. 123–134.

² Międzyamerykańska Konwencja o Zapobieganiu, Karaniu i Wylimitowaniu Przemocy wobec Kobiet „Konwencja z Belem do Para” Seria A-61, <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-61.html>, 26.08.2018.

³ Tamże.

Cytowany przepis odpowiada w dużej mierze znanemu na gruncie europejskim artykułowi 4 Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej⁴, który dodatkowo akcentuje sferę publiczną i prywatną chronionego dobra prawnego, jakim jest życie wolne od przemocy. Pozostając jednak w kręgu ustawodawstwa latynoamerykańskiego oraz uregulowań związanych z ochroną ofiar przemocy, należy zauważyć postępującą powszechną praktykę legislacyjną penalizowania niemal we wszystkich państwach tego regionu przestępstwa *femicidio* lub *feminicidio*, co w języku polskim należałoby przetłumaczyć jako kobietobójstwo⁵. Autorka chciałaby w tym eseju zadać pytanie o przyczyny i zasadność osobnej typizacji tego przestępstwa w ustawach karnych państw Ameryki Łacińskiej, analizując przypadek i politykę prawnokarną prowadzoną w tym zakresie przez Meksyk. Omówiony zostanie również wpływ na nią przełomowego orzeczenia Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka w Sprawa *Cotton Field* z dnia 16 listopada 2009 r.⁶, po raz pierwszy w Ameryce Łacińskiej uznającego odpowiedzialność prawną państwa za brak przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć.

2. Próba definicji przestępstwa kobietobójstwa

Termin *femicide/feminicide* w wersji angielskiej po raz pierwszy do języku debaty publicznej wprowadziła w swoim przemówieniu amerykańska pisarka i aktywistka *human rights* Diana Russell w trakcie obrad

⁴ Konwencja RE z dnia 11 maja 2011 r. o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r. Nr 210, poz. 961).

⁵ Podobne stanowisko i tłumaczenie można odnaleźć w: (a) praktyce parlamentarnej – UE Sprawozdanie Parlamentu Europejskiego A6-0338/2007 w sprawie zabójstw kobiet (kobietobójstwa) w Ameryce Środkowej i Meksyku oraz roli Unii Europejskiej w zwalczaniu tego zjawiska z dnia 20 września 2007 r. (2007/2025(INI)) PE388.414v03-00; (b) opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zwalczania przemocy domowej wobec kobiet z dnia 18 września 2012 r. SOC/465; (c) oraz w oficjalnych komunikatach ambasad i organów rządowych poszczególnych państw Ameryki Łacińskiej: Krajowy plan przeciwdziałania przemocy wobec kobiet (w tym kobietobójstwom) na lata 2017–2019, <http://epolo.cancilleria.gov.ar/pl/content/argenty%C5%84ski-krajowy-plan-przeciwdzia%C5%82ania-przemocy-na-lata-2017-2019>, 26.08.2018.

⁶ Orzeczenie Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: MTPC) z dnia 16 listopada 2009 r., w sprawie *González i inni („Cotton Field”) przeciwko Stanom Zjednoczonym Meksyku*, seria C–205; dalej: Sprawa *Cotton Field*, http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_205_ing.pdf, 26.08.2018.

I Międzynarodowego Trybunału badającego Zbrodnie przeciwko Kobiutom i obradującego w między 4 a 8 marca 1976 r. w Brukseli⁷. Zgodnie z zaproponowaną przez Russell definicją zawartą następnie w wydanej przez nią wspólnie z Jill Radford publikacji na ten temat *Femicide. The Politics of Women Killing* zakresem pojęcia należy objąć: „szeroko rozumianą, słowną i fizyczną przemoc wobec kobiet w postaci gwałtów, tortur, niewolnictwa seksualnego, molestowania seksualnego, okaleczania żeńskich narządów płciowych, przymusowych operacji ginekologicznych, przymusowego macierzyństwa, przymusowej sterylizacji, przymusowych operacji plastycznych oraz innych zabiegów, jakim poddawane są kobiety, w różnych kulturach w celach upiększających, a których ostatecznym skutkiem jest śmierć kobiety”. Tak szeroka definicja powoduje, że na gruncie prawnym zgodnie z tezą Russell i Radford za *femicides* może być uznanych wiele osobno uregulowanych przestępstw, które łączy wspólny fakt, że ich ofiarami padają osoby płci żeńskiej oraz w mniejszym lub większym stopniu są to naruszenia związane ze sferą ich nietykałości fizycznej. W celu sprecyzowania właściwych desygnatów terminu kobietobójstwa oraz poznania sposobu jego najpowszechniejszego rozumienia w kręgu iberoamerykańskiej kultury prawnej należy odwołać się do definicji słownikowych. Zgodnie z definicją, jaką proponuje Królewska Akademia Hiszpańska (hiszp. *Real Academia Española – RAE*) za *femicidio* należy uznać zabójstwo kobiety ze względu na jej płeć⁸. Podobne stanowisko zajmuje Meksykańska Akademia Języka, stawiając znak równości między *femicidio* a *feminicidio*⁹. Zdaniem profesor antropologii Narodowego Uniwersytetu Autonomicznego w Meksyku oraz inicjatorki wprowadzenia pojęcia kobietobójstwa do meksykańskiego federalnego kodeksu karnego, Marceli Lagarde de Los Ríos tych dwóch terminów

⁷ D.E.H. Russell, *Crimes Against Women: Proceedings of the International Tribunal*, Bruksela 1984. W czasie jego obrad ponad 2000 przedstawicieli z 40 różnych krajów złożyło świadectwa i udokumentowane przypadki potwierdzające istnienie różnych form przemocy mężczyzn wobec kobiet.

⁸ Definicja *femicidio* zgodnie z uzusem językowym według Hiszpańskiej Akademii Królewskiej Języka (*RAE – Real Academia Española*), <http://dle.rae.es/?id=Hjt6Vqr>, 31.10.2017.

⁹ Definicja według Meksykańskiej Akademii Języka, która podkreśla, że słowo *femicidio* to kalka z języka angielskiego i częściej stosowane również na gruncie prawnym jest pojęcie *feminicidio* wywodzące się od łacińskiego rdzenia *femin*, stosowanego na określenie spraw związanych z kobietą, <http://www.academia.org.mx/esp/Detail?id=264>, 31.10.2017.

nie należy jednak utożsamiać, przynajmniej na gruncie ich rozumienia w Meksyku. Jak podkreśla badaczka, zakres znaczeniowy słowa *femicidio* jest zbyt wąski, gdyż ogranicza się jedynie do zabójstwa kobiety, podczas gdy za pojęciem *feminicidio* kryje się cały „zespół przestępstw przeciwko kobietom, na które składają się tortury, porwania, zaginięcia kobiet” oraz, co najważniejsze jej zdaniem, drugie pojęcie implikuje również społeczny i państwowy wymiar tej zbrodni polegający na akceptowaniu nieuchwytności i bezkarności jej sprawców¹⁰. Ta subtelna różnica zakresowa, aczkolwiek zauważalna na gruncie Meksyku, traci rację bytu w skali rozwiązań prawno-karnych pozostałych państw Ameryki Łacińskiej i choć większość z nich przyjęło wersję *feminicidio* zgodnie z oficjalnym stanowiskiem ONZ w tej sprawie oba pojęcia są akceptowalne jako desygnaty nazwy tego samego zjawiska¹¹. Co ciekawe, Lagarde de los Ríos wprowadza również w kontekście postępowania meksykańskich organów wymiaru sprawiedliwości inny termin tzw. przemocy kobietobójczej (hiszp. *violencia feminicida*). Przez ten typ przemocy rozumie ona wszystkie formy opresji stosowane wobec kobiet w Meksyku na płaszczyźnie prawnej, instytucjonalnej, społecznej, kulturowej, politycznej, etnicznej czy religijnej i wynikające z faktu, że są kobietami. Wymienione przeze mnie pojęcia kobietobójstwa (dalej: *feminicidio*) i przemocy kobietobójczej (dalej: *violencia feminicida*) są również znane ustawodawcy meksykańskiemu. Pierwsze z nich zostało stypizowane w art. 325 Kodeksu karnego federalnego Meksyku (hiszp. *Código Penal Federal*, dalej: CPF)¹² w rozdziale V zatytułowanym Kobiectobójstwo (*Feminicidio*) w tytule XIX kodeksu regulującym przestępstwa przeciwko życiu i integralności fizycznej jak m.in. uszkodzenia

¹⁰ M. Lagarde de los Ríos, *Del femicidio al feminicidio Seminario Internacional Derecho de las Mujeres a una vida libre de violencias*, SISMA Mujer, Bogota 2006.

¹¹ Raport ONZ na temat sposobów typizacji przestępstwa kobietobójstwa w krajach Ameryki Łacińskiej i Karaibów: *La regulación del delito de en América Latina y el Caribe. Femicidio/Feminicidio Secretariado de la Campaña del Secretario General de las Naciones Unidas ÚNETE para poner fin a la violencia contra las mujeres*, Ciudad de Panamá, Panamá, Latinoamerica UNETE 20. http://www.un.org/es/women/endviolence/pdf/reg_del_femicidio.pdf, 31.10.2017.

¹² *Art.325 Código Penal Federal de México de 14 de Agosto de 1931 Últimas reformas publicadas 26.06.2017* DOF, http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/9_210618.pdf, 24.08.2018. Zgodnie z art. 7 kodeksu karnego federalnego Meksyku przestępstwo to działanie lub zaniechanie sankcjonowane przez ustawy karne.

ciała typu zwykłego (art. 288–301 CPF), zabójstwo zwykle (art. 302–307 CPF), zabójstwo i uszkodzenia ciała typu kwalifikowanego (art. 315–322 CPF), zabójstwo osoby pozostającej do sprawcy w relacji pokrewieństwa lub więzi uczuciowej (art. 323), aborcja (art. 329–334 CPF) czy przemoc w rodzinie (art. 343bis–343^{quáter} CPF).

Treść art. 325 CPF, czyli przepisu regulującego nowy, wprowadzony przez ustawodawcę meksykańskiego w kwietniu 2012 roku typ zabójstwa jest następująca¹³: §1 Popelnia przestępstwo kobietobójstwa (*feminicidio*) ten, kto pozbawia życia kobietę ze względu na jej płeć (hiszp. *razones de género*). Znamiona czynu przestępnego zostają spełnione w następujących okolicznościach (I) Gdy ciało ofiary nosi ślady przemocy seksualnej bez względu na jej rodzaj; (II) Gdy ciało ofiary nosi liczne obrażenia, okaleczenia hańbiące ją lub degradujące, poprzedzające pozbawienie jej życia lub następce lub też odnotowano popelnienie wobec ofiary aktów nekrofilii; (III) Gdy istnieją dane mówiące o wcześniejszym stosowaniu przez sprawcę jakiegokolwiek typu przemocy wobec ofiary w środowisku domowym, zawodowym lub szkolnym; (IV) Gdy między sprawcą a ofiarą istniała jakakolwiek relacja uczuciowa, emocjonalna lub zaufania; (V) Gdy istnieją dane mówiące o wcześniejszych groźbach sprawcy wobec ofiary: o woli zabicia jej, znęcania się nad nią lub uczynienia jej krzywdy w innej postaci; (VI) Gdy ofiara została odcięta od kontaktu z rzeczywistością niezależnie od czasu poprzedzającego czyn przestępczy; (VII) Gdy ciało ofiary zostało wystawione lub umieszczone w miejscu publicznym. § 2 Sprawcy przestępstwa wymierza się karę od 40 do 60 lat pozbawienia wolności i od 500 do 1000 dni grzywny. § 3 Oprócz sankcji opisanych w poprzednim paragrafie sprawca straci wszystkie prawa przysługujące mu wobec ofiary, w tym prawo do dziedziczenia. § 4 W przypadkach, w których przestępstwo nie wypełnia żadnego ze znamion czynu opisanych w paragrafie pierwszym stosuje się odpowiednio przepisy o zabójstwie. § 5 Funkcjonariuszowi publicznemu, który opóźnia lub złośliwie

¹³ Zmiany wprowadzone do Kodeksu karnego federalnego przez *Decreto por el que se reforman y adicionan diversas disposiciones del Código Penal Federal, de la Ley General de Acceso de las Mujeres a una Vida Libre de Violencia, de la Ley Orgánica de la Administración Pública Federal y de la Ley Orgánica de la Procuraduría General de la República*. DOF: 14.06.2012.

bądź przez zaniechanie utrudnia wymierzenie sprawiedliwości sprawcy przestępstwa wymierza się karę od 3 do 8 lat pozbawienia wolności oraz od 50 do 1500 dni grzywny, dodatkowo na okres od 3 do 10 lat zostanie on odwołany i objęty zakazem wykonywania jakiegokolwiek zawodu, pełnienia funkcji czy zajmowania stanowiska mających charakter publiczny¹⁴.

Po przeanalizowaniu całości przepisu należy zwrócić uwagę na kilka jego aspektów i skutków, jakie wywołuje w praktyce. Po pierwsze, na początku warto przypomnieć, że cytowany przeze mnie przepis znajduje się w kodeksie szczebla federalnego, co wobec autonomicznej struktury meksykańskich stanów nie wyklucza posiadania przez każdy z nich odrębnej w tej materii stanowej regulacji karnej kobietobójstwa¹⁵. Po drugie, nie sposób nie zwrócić uwagi na szczegółowość, z jaką ustawodawca meksykański wyczerpująco wymienił okoliczności kwalifikujące zabójstwo kobiety jako *feminicidio*. Świadczą one o tym, że wbrew opiniom często formułowanym przez prasę międzynarodową, nie każde zabójstwo kobiety może zostać uznane za kobietobójstwo, lecz tylko takie, które w pełni spełnia co najmniej jedną z wymienionych enumeratywnie w artykule przesłanek znanych w literaturze jako tzw. powody kwalifikujące zabójstwo jako popełnione ze względu na płeć (hiszp. *razones de género*). W przypadku cytowanego art. 325 CPF zdaniem autorki przesłanki można podzielić na dwie grupy: te o charakterze kryminalistycznym (I, II, VI, VII) – odwołujące się do okoliczności i sposobu popełnienia przestępstwa, w których bezpośrednio opisany jest stan zwłok w chwili ich znalezienia przez organy ścigania oraz te o charakterze kryminologicznym (III, IV, V), to jest akcentujące istnienie wcześniejszej więzi uczuciowej bądź relacji prześladowczej między ofiarą a sprawcą sprzed popełnienia czynu. Jeśli chodzi o pierwszą grupę ustawowych znamion przestępstwa wątpliwości interpretacyjne może budzić jedynie nieostre określenie „liczne obrażenia i okaleczenia”, które stawia warunek istnienia mnogości odniesionych przez ofiarę obrażeń poprzedzających jej zgon. Wydaje się jednak, że wbrew literalnemu brzmieniu pierwszego zdania tego

¹⁴ Tłumaczenia przepisów i nazw hiszpańskojęzycznych pochodzą od autorki.

¹⁵ Więcej o systemie autonomiczności stanów Meksyku w zakresie uchwalania stanowych ustaw i jego konsekwencji w pkt. 4.

przepisu celem ustawodawcy było tu raczej podkreślenie stopnia szczególnego okrucieństwa, z jakim działał sprawca, a nie zwracania uwagi na ilościowy charakter zadanych ofierze ran. Na rzecz takiej interpretacji przemawiają chociażby pojawiające się w tym samym zdaniu przymiotniki wartościujące jak „okaleczenia hańbiące, degradujące”, które podkreślają, że przy kwalifikacji będzie brany pod uwagę przede wszystkim szczególnie deprecjonujący stosunek sprawcy do ofiary¹⁶. Poważniejszy problem pojawia jednak przy analizie przesłanek przynależących do drugiej grupy. Po pierwsze istotnych problemów dowodowych dostarcza kwestia udowodnienia istnienia innych form przemocy stosowanych przez sprawcę uprzednio wobec ofiary. W sytuacji braku odpowiedniej dokumentacji policyjnej świadczącej o uprzednim stosowaniu przemocy wobec ofiary (notatek o podjętej przez policję interwencji, złożonych zawiadomień o popełnieniu przestępstwa) lub medycznej (zaświadczenia z obdukcji) samo uprawdopodobnienie istnienia elementów przemocy w relacji nie może stanowić wystarczającej podstawy do przyjęcia, że te przesłanki zostały spełnione. Istotną rolę przy końcowej kwalifikacji prawnej czynu, jak podkreślają meksykańscy prawnicy, ma każdorazowe badanie występowania przy zabójstwach kobiet tzw. perspektywy ze względu na płeć (hiszp. *perspectiva de género*¹⁷). Pod pojęciem tym zgodnie z art. 5 pkt 9 uchwalonej w 2007 r. ustawy generalnej o dostępie kobiet do życia wolnego od przemocy¹⁸ kryje się całościowa naukowa, analityczna i polityczna wizja kobiet i mężczyzn, postulująca wyeliminowanie przyczyn nierówności jednej płci względem drugiej takich jak: nierówne traktowanie kobiet, niesprawiedliwość czy hierarchizacja kobiet ze względu na

¹⁶ Na korzyść takiej interpretacji przemawia również specyfika brutalizacji życia w Meksyku, zwłaszcza w jego północnych stanach dotkniętych problemem narko-przestępczości. Jak wynika z raportów autopsji wiele sprawców kobietobójstw w celu zatuszowania zbrodni (tzw. *encubrimiento*) próbuje upodobnić swój *modus operandi* do tego stosowanego przez kartele narkotykowe i całkowicie pozbywa się zwłok poprzez spalenie bądź rozpuszczenie w substancji chemicznej, opóźniając tym samym nie tylko ich identyfikację, ale co gorsza powodując mylne prowadzenie postępowania w kierunku udziału w zbrodni elementów przestępczości zorganizowanej, a nie pojedynczego sprawcy *feminicidio*. Zob. M. Fernandez, J.C. Rampal *Miasto – mordera kobiet*, przeł. J. Kurska, Warszawa 2007, s. 13.

¹⁷ *Ley General de Acceso de las Mujeres a una Vida Libre de Violencia del 1 febrero de 2007 Última Reforma DOF 13 de noviembre de 2018 México*.

¹⁸ Tamże.

pleć. Zgodnie z tą perspektywą szczególnego wsparcia wymaga dbanie o bezstronność wymiaru sprawiedliwości oraz równość praw i możliwości w dostępie do środków prawnych dla mężczyzn i kobiet.

W przypadku, gdy zabójstwo kobiety nie zostanie zaklasyfikowane jako popełnione ze względu na płeć ustawodawca federalny odsyła do stosowania kar, jak za zabójstwo kwalifikowane, w którego wypadku dolna granica zagrożenia karą wynosi 30 lat (a więc jest o 10 lat niższa niż przy kobietobójstwie), a górna 60 lat pozbawienia wolności¹⁹. Interesującym problemem jest również sposób ujęcia przez ustawę podmiotu przestępstwa, którego płeć nie została jak w przypadku ofiary zdeterminowana. Prowadzi to do wniosku, że na jej gruncie sprawcą kobietobójstwa może być zarówno mężczyzna, jak i kobieta, która zabija inną kobietę, wypełniając jednocześnie jedną z wymienionych siedmiu okoliczności, jakie przewiduje ustawa karna federalna. Na koniec warto również odnotować treść ostatniego paragrafu art. 325 CPF, który wspomina o odpowiedzialności karnej funkcjonariuszy publicznych, złośliwie opóźniających lub zakłócających prace wymiaru sprawiedliwości. Za ten czyn przewidziana jest dla nich kara od 3 do 8 lat pozbawienia wolności i od 200 do 1500 dni grzywny oraz środek karny w postaci usunięcia i uniemożliwienia wykonywania funkcji publicznych przez okres od 3 do 10 lat. Przepis ten to odpowiedź ustawodawcy federalnego na powszechną praktykę funkcjonariuszy lekceważenia zawiadomień o popełnieniu *feminicidio*, brak należyte prowadzonych dochodzeń oraz pielęgnowanie istniejącej nie tylko w Meksyku, ale i w wielu krajach Ameryki Łacińskiej kultury bezkarności wobec sprawców zabójstw kobiet²⁰.

Drugi z terminów – przemoc kobietobójcza (hiszp. *violencia feminicida*, ang. *femicide violence*) pojawia się we wspomnianej przeze mnie

¹⁹ Art. 320 CPF.

²⁰ Podobne regulacje sankcjonujące zaniedbania lub przewinienia ze strony funkcjonariuszy można odnaleźć w odpowiednio kodeksach karnych lub ustawach poświęconych *feminicidio* także innych państw latynoamerykańskich. W ekstremalnych przypadkach sami funkcjonariusze odpowiadali za współsprawstwo (*coautoría*). Zdaniem Karola Derwicha przypadek Meksyku jest doskonałą ilustracją dysfunkcyjności państwa w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności służb policyjnych. „Dysfunkcyjnym bowiem określać należy państwo, w którym instytucje państwowe nie wywiązują się ze swoich podstawowych obowiązków wobec obywateli, innymi słowy, nie realizują funkcji, do których zostały powołane”.

meksykańskiej ustawie generalnej o dostępie kobiet do życia wolnego od przemocy²¹, w której w art. 21 jest on rozumiany jako ekstremalna forma przemocy stosowana wobec kobiet ze względu na płeć, efekt naruszenia ich podstawowych praw człowieka w sferze publicznej i prywatnej, na którą składa się szereg zachowań mizogicznych mogących pociągać za sobą bezkarność społeczną i państwową oraz skutkować zabójstwem bądź innymi formami gwałtownej śmierci kobiet. W przypadku sankcji odsyła on bezpośrednio do art. 325 CPF penalizującego kobietobójstwo.

Należy również dodać, że w zakresie samego pojęcia kobietobójstwa w piśmiennictwie kryminologicznym można w tej chwili mówić nie o jednym, lecz o wykształceniu się w literaturze wielu podtypów tego samego przestępstwa nie zawsze znajdujących swoje odzwierciedlenie w regulacjach prawnych. Jak wynika z danych zebranych przez Obywatelskie Obserwatorium Narodowe Meksyku na temat *feminicidios*²² oraz jak zauważa Teresa Peramato Martín możemy wyróżnić takie podtypy jak: kobietobójstwo popełnione przez osobę utrzymującą z ofiarą relację uczuciową (*feminicidio intimo*), kobietobójstwo popełnione przez osobę spokrewnioną z ofiarą (*feminicidio familiar intimo*), kobietobójstwo popełnione przez osobę ofierze nieznaną (*feminicidio no intimo*), kobietobójstwo popełnione na osobie nieletniej (*feminicidio infantil/ adolescente*), kobietobójstwo seryjne na tle seksualnym (*feminicidio sexual en serie*) oraz kobietobójstwo ze względu na wykonywaną przez ofiarę profesję (*feminicidio por ocupaciones estigmatizadas*), co w ostatnim przypadku dotyczy głównie kobiet trudniących się prostytutką. Podział ten w dużej mierze oparty na specyfice różnych przypadków uwydatnia jeszcze bardziej niejednorodność i ewolucję tego pojęcia. Jest on jednak z punktu widzenia dorobku

Zob. K. Derwich *Dysfunkcyjność państwa jako główna przeszkoda na drodze rozwoju – kasus Meksyku* [w:] *Transformacje demokratyczne w Ameryce Łacińskiej. Problemy. Wyzwania. Implikacje*, red. K. Krzywicka, SIUMCS, nr 3, s. 131–134.

²¹ *Ley General de Acceso de las Mujeres a una Vida Libre de Violencia del 1 febrero de 2007 Última Reforma DOF 13 de noviembre de 2018 México*.

²² T. Peramato Martín, *El femicidio y el feminicidio*, RdJ 2012, nr 1, http://www.elderecho.com/penal/femicidio-feminicidio_11_360055003.html, 31.10.2017. Por. M. Grzyb, *Formy kobietobójstwa na świecie* [w:] *Kobietobójstwo – kryminologiczna charakterystyka zjawiska*, ArK 2014, nr 36, s. 83–94. Por. J. Caputi, *Femicide: Sexist Terrorism against Women* [w:] *Femicide. The Politics of Woman Killing*, red. Jill Radford, Nowy Jork 1992, s. 15.

legislacyjnego w tej materii państw Ameryki Łacińskiej o tyle istotny, że pozwala zrozumieć i objąć różnorodne definicje legalne jakie można odnaleźć w poszczególnych latynoamerykańskich ustawach karnych, a których zakresy nie zawsze się pokrywają. Przykładem rozchodzenia się zakresów prawnych może być regulacja kobietobójstwa w Chile i Peru, gdzie wśród znamion przestępstwa wymienia się jako przesłankę podstawową pokrewieństwo z ofiarą, pozostawiając na drugim planie rzeczywisty motyw działania sprawcy (ze względu na fakt bycia kobietą) oraz, co ważniejsze, ignorując przypadki zabójstw kobiet ze względu na płeć z rąk sprawców im nieznanymi lub z którymi nie łączył je żaden węzeł pokrewieństwa²³. Powoduje to, że zgodnie z obowiązującymi w tych państwach przepisami przypadki te byłyby automatycznie klasyfikowane jako zwykle zabójstwa bez badania wspomnianych wcześniej tzw. *gender based reasons*. Jak łatwo zauważyć, spory wokół różnorodnych definicji legalnych nie kończą się jednak tylko na osobie samego sprawcy czynu, jego płci²⁴, czy łączących go z ofiarą relacji, lecz dotyczą także strony przedmiotowej czynu oraz różnorodnych sankcji karnych przewidzianych w poszczególnych państwach. Wydaje się, że jasność i precyzyjność semantyczna tego pojęcia zostałaby osiągnięta jedynie tylko na drodze wspólnej dla wszystkich państw latynoamerykańskich regulacji na szczeblu OPA jednoznacznie normatywizującej ustawowe znamiona tego przestępstwa i tym samym pozwalającej na łatwiejszą jego identyfikację przez odpowiednie organy.

3. Spory wokół konstytucyjności przepisów penalizujących kobietobójstwo w Ameryce Łacińskiej

Pozostając w problematyce pojęcia kobietobójstwa, warto zastanowić się również nad kwestią podnoszoną przez część doktryny – zgodności wyodrębnienia jego typu penalnego z przepisami rangi konstytucyjnej

²³ ELLA Policy Brief Report, *Building legal frameworks to address femicide in Latin America*, s. 4.

²⁴ Niektóre państwa (w tym Boliwia w art. 252 bis ustawy nr 348 *Ley Integral para Garantizar a las Mujeres una Vida Libre de Violencia, Ley 348 del 9 de marzo de 2013*) przyjmują, że kwalifikację jako *feminicidio* można również stosować w przypadku zabójstw do jakich dochodzi w związkach osób tej samej płci, a sprawcą tego przestępstwa może być również kobieta stosująca przemoc wobec swojej partnerki. http://correodelsur.com/seguridad/20160125_las-mujeres-tambien-pueden-cometer-un-feminicidio.html, 31.10.2017.

poszczególnych państw. Podobne zarzuty niekonstytucyjności przepisów karnych regulujących kobietobójstwo rozstrzygały m.in. sądy konstytucyjne w Kolumbii, Argentynie i Meksyku. Kolumbijska ustawa imienia jednej z najbardziej znanych ofiar tej zbrodni w Kolumbii Rosy Elviry Cely²⁵ mimo krótkiego okresu obowiązywania już w marcu 2015 r. została zakwestionowana przez trzech prawników z kolumbijskiego departamentu Antiochii, John'a Fredy'ego Ríos, Juan'a Pablo Acosta i Luis'a Felipe Villa. Złożyli oni skargę do Sądu Konstytucyjnego Kolumbii (hiszp. *Corte Constitucional de Colombia*) o niezgodność z Konstytucją artykułu 2 ustawy²⁶ zarzucając, że określenie „ze względu na fakt bycia kobietą” jest wieloznaczne i niejasne oraz, że nie ma potrzeby uchwalania kolejnej ustawy, gdyż *feminicidio* zostało już spenalizowane jako zabójstwo kwalifikowane (*homicidio agravado*). Skarżący zarzucili niezgodność art. 2 ustawy typizującego *feminicidio* z zasadą legalizmu i zasadą dostępu do wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności prawem do rzetelnego procesu z art. 29 Konstytucji Republiki Kolumbii²⁷. W postępowanie przed Sądem włączyła się również Prokuratura Narodowa Kolumbii, która wnioskuje o uznanie konstytucyjności (hiszp. *exequibilidad*) implementowanej normy czy Uniwersytet Politécnico Granacolombiano, który postulował uznanie jej za niekonstytucyjną (hiszp. *inexequibilidad*). Dodatkowo ten ostatni zarzucał, że zaskarżona ustawa wprowadza zbyt szeroki zakres podmiotowy przestępstwa i łamie konstytucyjne zasady dobrej legislacji, a dokładnie zasadę proporcjonalności i zasadności. W oparciu o te argumenty Uniwersytet wnioskował o usunięcie normy z kolumbijskiego porządku prawnego. W odpowiedzi na skargę Sąd Konstytucyjny uznał art. 2 wspomnianej ustawy za zgodny z Konstytucją. Odrzucił zarzuty wieloznaczności i niejasności podkreślając, że wyliczenie okoliczności w jakich może dojść do kobietobójstwa ma jedynie ułatwić organom wymiaru sprawiedliwości właściwą klasyfikację przestępstwa i stanowi narzędzie pomocnicze,

²⁵ *Ley No 1761 de 6 de julio de 2015, por la cual se crea el tipo penal de feminicidio como delito autónomo y se dictan otras disposiciones.*

²⁶ Wyrok Sądu Konstytucyjnego w Kolumbii, Sentencia C-297/16 (dalej: Sentencia C-297/16), <http://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2016/c-297-16.htm>, 28.10.2017.

²⁷ Tamże s. 13, 16.

które może zostać użyte dopiero po wyraźnym spełnieniu warunku określonego w zdaniu pierwszym – że śmierć kobiety nastąpiła ze względu na fakt bycia kobietą²⁸. Ponadto Sąd podkreślił, że implementowana norma jest realizacją takich konstytucyjnie chronionych wartości jak godność człowieka, równość, zasada niedyskryminacji i swobodnego rozwoju osobowości. Uznał konieczność wyodrębnienia typu *feminicidio* od przestępstwa zwykłego zabójstwa (hiszp. *homicidio simple*) z uwagi na zarówno motywującą sprawcą nienawiść do kobiet, jak i samą stronę podmiotową. Dodał również, że norma ma na celu wyeliminować przejawy dyskryminacji ze strony wymiaru sprawiedliwości, jakiej doświadczają obywatelki Kolumbii oraz stanowi dobrą praktykę typizacji tego przestępstwa przyjętą przez inne państwa Ameryki Łacińskiej w celu zwiększenia świadomości całego społeczeństwa, którą Kolumbia jako przodująca w statystykach powinna zaadoptować. Podobne spory związane z konstytucyjnością przepisów wyodrębniających kobietobójstwo od zwykłego zabójstwa miały miejsce w Argentynie. Jak podkreśla w eseju „Przestępstwo kobietobójstwa i jego konstytucyjność” (*El delito de feminicidio y su constitucionalidad*) [tłumaczenie własne] argentyński karnista Luciano Censori, problem typizacji ma charakter złożony²⁹. Z jednej strony powoduje ona, że skoro sprawcą tego czynu według argentyńskich regulacji karnych zawsze jest mężczyzna, a ofiarą zawsze jest osoba płci żeńskiej³⁰ będziemy mieć do czynienia ze złamaniem zasady równości wobec prawa³¹ i hiperochroną jednej strony wobec dyskryminacji drugiej³². Sygnałem ostrzegawczym, co do naruszenia tej zasady według Censoriego mają być też różnice w wymiarze kar przewidzianych za zabójstwo mężczyzny i kobiety, wyższe w przypadku, gdy ta ostatnia została zabita ze względu na swoją płć. Z kolei zdaniem Any Messuti, jakkolwiek niedoskonała jest obecna typizacja, sam fakt wyróżnienia *feminicidio* od zwykłego *homicidio* jest nie tylko

²⁸ Sentencia C-297/16.

²⁹ L. Censori *El delito de feminicidio y su constitucionalidad*, pensamientopenal.org, s.49.

³⁰ Art. 80 § 11 7. *Código Penal de la Nación Argentina del 21 de diciembre de 1981 modificado por la Ley N° 26.791 Boletín Oficial, 14 de diciembre de 2012.*

³¹ L. Censori, *El delito...*, s. 50.

³² Tamże, s. 51.

warunkiem obecnie koniecznym na gruncie latynoamerykańskim i obowiązkiem nałożonym na wszystkich sygnatariuszy Konwencji z Belem do Para, ale ma też niezwykle istotny cel i wymiar praktyczny. Oddzielna typizacja umożliwi jej zdaniem zwiększenie kontroli nad działaniem argentyńskiego wymiaru sprawiedliwości, który sprawy związane z przemocą wobec kobiet wciąż często marginalizuje, popełnia błędy w ich klasyfikacji lub w sposób nieuzasadniony umarza. Jak twierdzi specjalizująca się w międzynarodowym prawie karnym Messuti, obecne wątpliwości związane z konstytucyjnością regulacji wyodrębniającej to przestępstwo oraz trudności w określeniu czy zostały spełnione konkretnie znamiona tego typu można łatwo wyeliminować poprzez wprowadzenie potrzebnej jej zdaniem definicji legalnej kobietobójstwa na szczeblu prawa międzynarodowego³³. Pozwoliloby to zgodnie z tokiem myślenia prawniczki osiągnąć dwa ważne z punktu widzenia polityki prawnokarnej cele: wzmocnić świadomość prawną i społeczną społeczeństw latynoamerykańskich oraz rozróżnić tego typu zbrodnie spośród zbyt ogólnej kategorii przestępstw składających się na przemoc wobec kobiet. „W społeczeństwach, w których nie wykształciła się jeszcze kultura ochrony praw kobiet nieuniknione staje się użycie niekiedy ostrych deskryptorów” – tak uzasadnia Messuti powody wprowadzenia *feminicidio* do języka terminologii prawnej i prawniczej³⁴. Podobne stanowisko zajął w tej materii MTPC w Sprawie *Cotton Field* oraz w Sprawie *Veliz Franco*³⁵.

4. Problem wieloszczeblowej typizacji przestępstwa w Meksyku

Zgodnie z art. 40 obowiązującej do dziś Konstytucji Stanów Zjednoczonych Meksyku³⁶, a uchwalonej tuż po zakończeniu rewolucji

³³ A. Messuti, *La dimension juridique internationale del feminicidio* [w:] *Feminicidio. El asesinato de mujeres por ser mujeres*, Madryt 2015, s. 44–47.

³⁴ Tamże, s. 52.

³⁵ Orzeczenie MTPC z dnia 19 Maja 2014 r. w sprawie *Veliz Franco i inni przeciwko Gwatemali*, seria C–205; dalej: *Sprawa Feliz Franco*.

³⁶ *Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos publicada el 5 de febrero de 1917* DOF 15.09.2017.

meksykańskiej w 1917r.³⁷, Meksyk jest reprezentacyjną, świecką i federalną republiką demokratyczną, złożoną z wolnych i niepodległych stanów, które uwzględniają swoją strukturę wewnętrzną i strukturę wewnętrzną Miasta Meksyk (obecnie z hiszp. *Ciudad de México*, dawniej przed rokiem 2016: *Distrito Federal* – Dystryktu Federalnego) oraz pozostają zjednoczone zgodnie z zasadami ustawy zasadniczej. Jak podkreśla znawca konstytucjonalizmu meksykańskiego, Jacek Czajkowski, tradycje federalistyczne sięgają w Meksyku już pierwszych lat niepodległości³⁸, a przyjęcie takiej, a nie innej struktury terytorialnej miało służyć ograniczeniu i uspokojeniu lokalnych tendencji separatystycznych³⁹ i tak uszczuplonego już po traktacie z Guadalupe Hidalgo⁴⁰ państwa. Ten przepis konstytucji federalnej, podobnie jak zawarty w niej art. 71 pkt. 3 przyznający jednoizbowym parlamentom stanowym inicjatywę ustawodawczą powoduje, że każdy z 32 stanów Meksyku (hiszp. *entidades federativas*)⁴¹ ma swój własny organ ustawodawczy (hiszp. *legislaturas de los estados* – parlamenty stanowe)⁴², wykonawczy (hiszp. *gobernadores de los estados* – gubernatorzy stanowi)⁴³ i sądowniczy (hiszp. *tribunales de los estados* – trybunały stanowe)⁴⁴ i tym samym może uchwalać swoje własne konstytucje i prawa stanowe, w tym również regulacje karne⁴⁵. W obliczu przybliżonych już w poprzednich rozdziałach sporów związanych najpierw z definicją, a później z konstytucyjnością przepisów regulujących przestępstwo kobietobójstwa kasus samego federalistycznie zorganizowanego Meksyku jeszcze bardziej

³⁷ H.B. Parkes, *Historia Meksyku*, Warszawa 1955, s. 324–327.

³⁸ J. Czajkowski, *System konstytucyjny Meksyku*, Warszawa 2009, s. 71–75.

³⁹ Tamże, s. 71. Wśród stanów przejawiających tendencje separatystyczne wymienia się m.in. Jukatan, który już w I połowie XIX wieku proklamował własną konstytucję.

⁴⁰ H.B. Parkes, *Historia Meksyku*, Warszawa 1955, s. 200–209. Traktat z Guadalupe Hidalgo zakończył trzyletnią wojnę meksykańsko-amerykańską, w wyniku której Meksyk utracił połowę swojego terytorium.

⁴¹ Art. 43 Konstytucji Meksyku wyczerpująco wylicza wszystkie stany wchodzące w skład federacji z zastrzeżeniem, że 32 „stanem” będzie zawsze aktualne miejsce siedziby władz federalnych o nazwie Miasto Meksyk (*Ciudad de México*).

⁴² Art. 116 pkt 2 Konstytucji Meksyku.

⁴³ Art. 116 pkt 1 Konstytucji Meksyku.

⁴⁴ Art. 116 pkt 3 Konstytucji Meksyku.

⁴⁵ Kompetencje wyłączne państwa w materii legislacyjnej określa art. 117 Konstytucji Meksyku.

komplikuje sytuację, gdyż *de facto* każdy ze stanów cechują nie tylko różne znamiona popełnienia tego samego przestępstwa *feminicidio* (hiszp. *razones de género*; ang. *gender-based reasons*), ale inna jest również przewidziana za jego popełnienie sankcja karna. Warto też dodać, że zdecydowana większość stanów przyjęła rozwiązania legislacyjne oparte na federalnym wzorze cytowanego przez mnie artykułu 325 CPF. Niektóre jednak stany, jak Aguascalientes czy Chihuahua, bądź w ogóle, bądź też w sposób niepełny przyjęły regulację penalizującą *feminicidio*. Swoboda legislacyjna pozostawiona poszczególnym legislaturom stanowym w zakresie sposobu kryminalizacji i penalizacji przemocy wobec kobiet powoduje, że dochodzi również do przypadków, w których prawo karne danego stanu nie wyodrębnia w ogóle *feminicidio*, a traktuje je jedynie jako podtyp zabójstwa typu kwalifikowanego. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku graniczącego bezpośrednio z USA stanu Chihuahua znanego międzynarodowej opinii publicznej głównie i za sprawą prasy ze swojej niechlubnej stolicy – Ciudad Juárez, uznawanej za miasto-symbol nieskuteczności działania meksykańskiego wymiaru sprawiedliwości wobec przeciwdziałania przestępczości w tym kraju⁴⁶. Zgodnie z art.126 chihuahuańskiego prawa stanowego⁴⁷, jeśli ofiara zabójstwa była płci żeńskiej lub była osobą nieletnią, wobec sprawcy stosuje się kary odpowiednie jak za zabójstwo krewnego, czyli od 30 do 60 lat pozbawienia wolności. Przepis ten w porównaniu do regulacji federalnej oraz przepisów penalizujących *feminicidio* w innych stanach jest niezwykle lakoniczny i niejasny. Został on 9 marca 2016 r. uznany przez I Izbę Sądu Najwyższego Meksyku za niezgodny z konstytucyjną zasadą równości i niedyskryminacji⁴⁸. Jak czytamy w orzeczeniu Sądu

⁴⁶ A. Domsławski, *Różowe krzyże w dolinie łez. Ciudad Juárez – Meksyk, 2000–2015* [w:] *Wykluczeni*, Warszawa 2017, s. 448–478.

⁴⁷ *Art.126 de Código Penal del Estado de Chihuahua (Periódico Oficial No. 103 Del 27 de diciembre del 2006)*, <http://www.congresochihuahua2.gob.mx/biblioteca/codigos/archivosCodigos/64.pdf>, 31.10.2017. Stan prawny uległ zmianie w trakcie powstania artykułu. Od 28 października 2017 roku stan Chihuahua również posiada w swojej ustawie karnej w pełni wyodrębniony typ *feminicidio*. Por. Art. 126 bis de Código Penal del Estado de Chihuahua adicionado mediante Decreto No. 65/RFCOD/0388/2017 I P.O. publicado en el P.O.E. No. 86 del 28 de octubre de 2017, <http://www.congresochihuahua2.gob.mx/biblioteca/codigos/archivosCodigos/64.pdf>, 26.08.2018.

⁴⁸ *Sentencia de SCJN del 9 de marzo de 2016 (No. 044/2016)*, <http://www.internet2.scjn.gob.mx/red2/comunicados/noticia.asp?id=4267>, 31.10.2017.

Najwyższego (dalej: SCJN): „Aby określić czy zabójstwo kobiety zostało popełnione ze względu na fakt bycia kobietą, nie wystarczy jedynie zwerfikowanie płci ofiary, ale również należy poznać motywację sprawcy i okoliczności zbrodni. Ustawodawca w stanie Chihuahua zapomniał, że kluczowe jest określenie tzw. powodów ze względu na płeć (hiszp. *razones de género*/ang. *gender-based reasons*) i zbadanie czy w danym przypadku wyczerpana została choćby jedna z tych okoliczności”⁴⁹.

Drugi wymieniony przeze mnie stan – Aguascalientes jeszcze w maju 2017 roku stanowił przykład typizacji niekompletnej w zakresie uznania oddzielnego niż *homicidio* typu zabójstwa ze względu na płeć ofiary. Ustawa karna Aguascalientes знаła co prawda pojęcie prawne *feminicidio* i poświęcała mu cały przepis – art. 113 kodeksu karnego Aguascalientes⁵⁰, jednakże przewidywała bardzo wąski katalog znamion czynu zabronionego w porównaniu do innych stanów, co w sposób nieefektywny realizowało nałożony wyrokiem w Sprawie *Cotton Field* na państwo Meksyk obowiązek zwiększenia wykrywalności sprawców zabójstw uwarunkowanych nienawiścią do kobiet. Przepis ten został jednak derogowany ustawą zmieniającą z 21 sierpnia 2017 roku⁵¹. W efekcie przyjęto rozwiązanie pełnej implementacji do kodeksu, autonomicznego typu penalnego kobietobójstwa w takiej wersji, jaką proponuje ustawa federalna, regulując aż 10 okoliczności uzasadniających kwalifikację czynu jako popełnienie zabójstwa ze względu na płeć. Warto zauważyć, że w tym przypadku zrezygnowano z formuły traktowania *feminicidio* jako jedynie okoliczności obciążającej zwykle zabójstwo i jednoznacznie przyznano mu pełną samodzielność w art. 97A⁵². Jak się wydaje, głównym *ratio legis* była jednak nie chęć wypełnienia postanowień cytowanego wcześniej

⁴⁹ Tamże, § 2 i § 3.

⁵⁰ Stan prawny w Aguascalientes sprzed reformy z 21 dnia sierpnia 2017 – *Código Penal del Estado de Aguascalientes del 20 de mayo de 2013 Decreto Número 331*. <http://www.ags.gob.mx/transparencia/art.9/secc1/estatal/C%C3%93DIGO%20PENAL%20DE%20AGS.pdf>, 31.10.2017, s. 36.

⁵¹ Stan prawny w Aguascalientes po reformie z dnia 21 sierpnia 2017 – *Código Penal del Estado de Aguascalientes del 20 de mayo de 2013 modificado el 21 de Agosto de 2017 Decreto Número 331*. <http://www.poderjudicialags.gob.mx/images/Archivos/PDF/Estatales/Codigos/Codigo%20Penal%20para%20el%20Estado%20de%20Aguascalientes.pdf>, 31.10.2017.

⁵² Tamże.

wyroku Sądu Najwyższego określającego sposób i formę prawidłowej typizacji kobietobójstwa, ale przede wszystkim był to efekt i odpowiedź lokalnych władz ustawodawczych na pojawienie się kolejnych ofiar kobietobójstwa w Aguascalientes⁵³. Istotna do poruszenia w tym miejscu jest również kwestia wykorzystywania typizacji w celu uspokojenia nastrojów społecznych i w celach politycznych. Część doktryny w kręgu latynoamerykańskiej kultury prawnej podnosi zarzuty, że typizacje poszczególnych stanów i ich jakość są przejawem bezradności lokalnych władz oraz polityki tzw. punitywizmu i populizmu karnego, nie zaś realnym narzędziem walki z przestępczością i przemocą wobec kobiet⁵⁴. Te głosy, jakkolwiek w opinii autorki nie całkiem pozbawione racji bytu, należy jednak skonfrontować z projektem holistycznej walki z przemocą wobec kobiet, jaką proponuje model ONZ⁵⁵ zakładający również zmiany legislacyjne i otwarcie debaty do ujednoczenia definicji kobietobójstwa na szczeblu całego państwa. Zdaniem argentyńskich badaczy z Uniwersytetu w Buenos Aires i autorów pracy, której celem było próba znalezienia odpowiedzi na pytanie czy warto posługiwać się kategorią prawną *femicidio/feminicidio*⁵⁶, jakość sposobu implementowania tego przestępstwa zdecydowanie ma znaczenie. Według nich rozróżnienie *feminicidio* od zwykłego zabójstwa wpływa pozytywnie i mobilizująco na same organy wymiaru sprawiedliwości oraz tworzenie procedur prowadzenia śledztw w tym kierunku i pozwala pociągnąć do odpowiedzialności tych, którzy ich nie przestrzegają. Ponadto zwiększa świadomość społeczeństwa i zasięg debaty nad jego prewencją oraz przede wszystkim czyni je widocznym ułatwiając jego uchwycenie z punktu widzenia tworzenia baz danych i następnie weryfikowania poczynionych przez państwo postępów w zakresie jego

⁵³ W samym 2017 roku do lipca tylko w samym stanie Aguascalientes zarejestrowano 9 przypadków kobietobójstwa. <http://www.lja.mx/2017/08/nueve-asesinatos-en-aguascalientes-en-mapa-femicidios/>, 31.10.2017.

⁵⁴ <http://www.eligered.org/tipo-penal-del-feminicidio/>, 31.10.2017.

⁵⁵ A.I. Garita Vilchez, *La regulación del delito de femicidio/feminicidio en America Latina y el Caribe*, Secretariado de la Campaña del Secretario General de las Naciones Unidas ÚNETE para poner fin a la violencia contra las mujeres Ciudad de Panamá, Panamá.

⁵⁶ Grupo de Trabajo sobre Femicidio/Feminicidio de CLADEM, *¿Es conveniente contar con una figura penal sobre femicidio/feminicidio?*, Buenos Aires 2011, s. 4.

zwalczania. Praktycznym tego wyrazem są chociażby Wytyczne co do prowadzenia postępowań w sprawach o kobietobójstwa⁵⁷ zawarte w Latinoamerykańskim Protokole Modelowym rekomendowanym przez Komisję ONZ Kobiety zawierającym rozdziały adresowane do poszczególnych organów wymiaru sprawiedliwości, jak na przykład: projekt sposobu prowadzenia dochodzeń w sprawach o kobietobójstwa lub wskazówki w zakresie rozpoznawania *feminicidios* czy czynności medyczno-kryminalistyczne i analiza kryminalna sprawców. Protokół ten nie jest jednak wiążący i ma charakter *soft law*. Zdaniem działającej w Meksyku organizacji *human rights* Fundar⁵⁸, implementowanie do regulacji karnych *feminicidio* lub też uchwalanie specjalnych ustaw je penalizujących to pierwszy krok w kierunku jego skuteczniejszego zwalczania w przyszłości, a tym samym realizacja postulowanego przez art. 7 Konwencji z Belem do Para zapewnienia kobietom prawa do życia wolnego od przemocy.

Jak wynika również z załączonego powyżej wykresu porównującego poziom przestępczości wobec kobiet w różnych stanach Meksyku, w okresie pierwszego piętnastolecia XX wieku 2000–2015 jej poziom i natężenie rozkładają się nierównomiernie. Najwyższy stopień osiągnęły w znajdującym się w centrum kraju *Estado de México*, na drugim miejscu znalazł się przygraniczny stan Chihuahua (*notabene* jedyny stan aż do 28.10.2017 roku nieposiadający *sensu stricto* stypizowanego *feminicidio*⁵⁹), zaś na trzecim miejscu uplasowała się sama stolica państwa i jednocześnie jedna z największych metropolii na świecie – Miasto Meksyk (hiszp. *Ciudad de México*) zamieszkała zgodnie z danymi INEGI⁶⁰ na rok 2015 przez prawie dziewięć milionów (dokładnie 8,918,653 mln) mieszkańców, co nie

⁵⁷ C. Bernal Sarmiento [i in.], *Regional Office for Central America of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Latin American Model Protocol for the investigation of gender-related killings of women (femicide/feminicide*, <http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20americas/documentos/publicaciones/latinamericanprotocolforinvestigationoffemicide.pdf?la=en&vs=1721>, 31.10.2017.

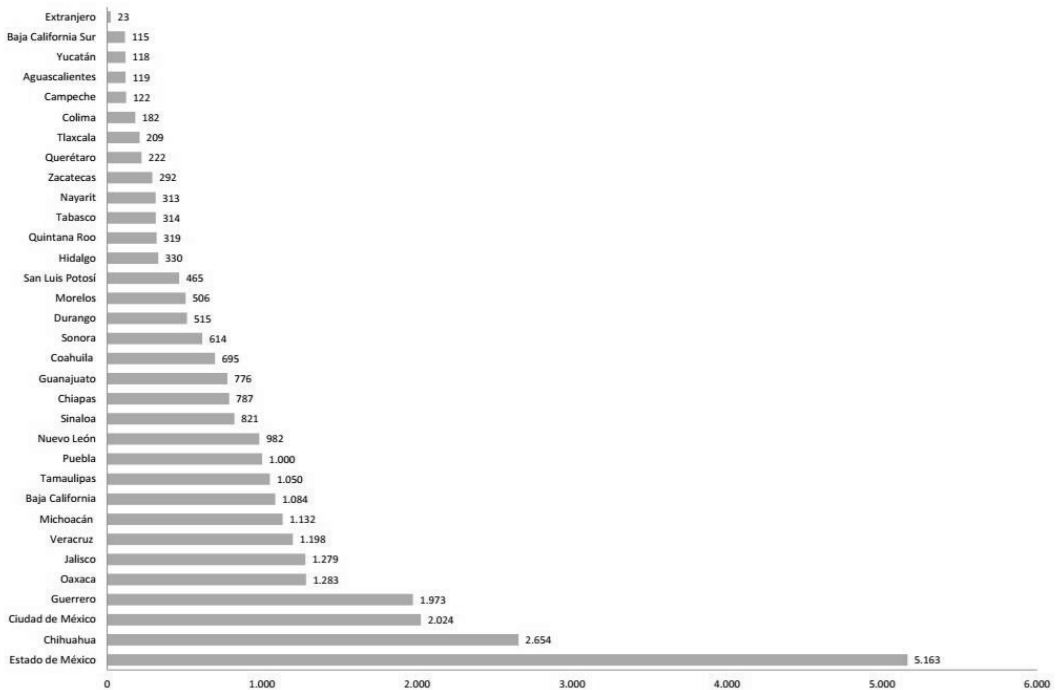
⁵⁸ Fundar, *Building legal frameworks to adress femicide in Latin America, Ella area: governance, Ella theme: gender and violence*, <http://www.fundar.org.mx/mexico/pdf/Brief-BuildingLegalFrameworkstoAddressFemicide.pdf>, 31.10.2017, s. 1–8.

⁵⁹ Zob. art. 126 *bis* de Código Penal del Estado de Chihuahua adicionado mediante Decreto No. 65/RF-COD/0388/2017 I.P.O. publicado en el P.O.E. No. 86 del 28 de octubre de 2017, <http://www.congresochihuahua2.gob.mx/biblioteca/codigos/archivosCodigos/64.pdf>, 26.08.2018.

⁶⁰ Zob. www.inegi.org.mx, 26.08.2018.

Grafika nr 1 – Zabójstwa dziewcząt i kobiet w poszczególnych stanach Meksyku w okresie 2000–2015⁶¹

Gráfica 8. Asesinatos de niñas y mujeres por entidad federativa durante el periodo 2000 y 2015

Fuente: Elaboración propia a partir de Inegi, *Estadísticas Vitales, Mortalidad por homicidio*. Disponible en www.inegi.org.mx/est/lista_cubos/consulta.aspx?p=adm&c=4. Consultado en septiembre de 2016.

stanowi ogromnej liczby, porównując je z liczącym 118,530,753 milionów obywateli Meksykiem. Analizując dane przedstawione na wykresie, warto zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze należy mieć na uwadze fakt, że obejmują one również okres sprzed wejścia w życie federalnej regulacji normującej ustawowe znamiona przestępstwa kobietobójstwa (sprzed 2012 roku), a więc jakkolwiek szczególnie nie są one kompletne, gdyż obowiązek tworzenia odpowiednich baz danych z wyszczególnieniem przestępczości wobec kobiet i dziewcząt istnieje od niecałych sześciu lat.

⁶¹ INEGI (hiszp. *Instituto Nacional de Estadística y Geografía – Narodowy Instytut Statystyki i Geografii*) *Śmiertelność kobiet spowodowana zabójstwem*, www.inegi.org.mx/est/lista_cubos/consulta.aspx?p=adm&c=4, 26.08.2018.

Po drugie, gdy badamy ten szczególny rodzaj przestępczości, jak podkreśla większość kryminologów, nie można zapominać o istnieniu tzw. czarnej liczby przestępstw (hiszp. *cifra negra*) niezgłoszonych bądź błędnie niezakwalifikowanych jako *feminicidio*, co wobec wciąż ewoluujących definicji legalnych tej zbrodni w poszczególnych stanach było bardzo częstą praktyką. Obecnie⁶² zgodnie ze zmianami federalnymi wprowadzonymi Dekretem z 14 czerwca 2012 roku obowiązek prowadzenia rejestrów przestępstw popełnionych wobec kobiet ze względu na płeć spoczywa na: Ministerstwie Publicznym⁶³, Prokuraturze Generalnej Republiki⁶⁴ oraz właściwych organach poszczególnych stanów. Dodatkowo stworzono również obowiązek prowadzenia na szczeblu krajowym narodowej bazy danych zawierającej informacje o zaginionych kobietach i dziewczętach (hiszp. *desaparecidas*), obejmującej zarówno ich dane personalne, jak i materiał genetyczny czy biologiczny na przykład odciski palców pobrane od poszukujących je spokrewnionych w linii prostej członków rodziny bądź też od znalezionych, lecz niezidentyfikowanych zwłok⁶⁵.

5. Orzecznictwo MTPC dotyczące zjawiska kobietobójstwa

Analizując zjawisko kobietobójstwa w Ameryce Łacińskiej i jego stopniową identyfikację na gruncie prawnym nie sposób nie wspomnieć o kilku przełomowych orzeczeniach MTPC w tej materii. Obecnie niemal wszystkie państwa Ameryki Łacińskiej przynależą do OPA oraz są sygnatariuszami Międzyamerykańskiej Konwencji Praw Człowieka⁶⁶, która stanowi w art. 33, że w przypadku pojawienia się skargi na naruszenie

⁶² Stan prawny: 26.08.2018.

⁶³ Zob. art. 47 de la *Ley General de Acceso de las Mujeres a una Vida Libre de Violencia* DOF, 14.06.2012.

⁶⁴ Zob. art. 5 de la *Ley Orgánica de la Procuraduría General de la República* DOF, 14.06.2012 http://www.dof.gob.mx/nota_detalle.php?codigo=5253274&fecha=14/06/2012, 26.08.2018.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Inter-American Convention on Human Rights „Pact of San José”, serie B-32, November 22, 1969 Costa Rica; Międzyamerykańska konwencja praw człowieka podpisanej w San José dnia 22 listopada 1969 r., dalej: MKPC.

praw człowieka podlegają one jurysdykcji MTPC⁶⁷ i IACHR⁶⁸. Jedną z pierwszych spraw rozpoznawanych przez organy sądownictwa międzyamerykańskiego związanych z przemocą wobec kobiet ze względu na płeć⁶⁹ była sprawa *Marii da Penhas przeciwko Brazylii* (ang. *Maria da Penhas Maia Fernandes vs Brasil Case*)⁷⁰. Skarga przedstawiona Komisji IACHR dotyczyła zaniedbań ze strony Republiki Brazylii, jakich dopuściła się ona w śledztwie w sprawie dwukrotnego usiłowania zabójstwa Marii da Penhas, brazylijskiej farmaceutki przez jej męża Marco Antônio Heredia Viveiros'a z wykształcenia ekonomisty, w ich domu w mieście Fortaleza, leżącym w stanie de Ceará w Brazylii w maju i czerwcu 1983 r. Wskutek tych działań pokrzywdzona doznała dotkliwego uszczerbku na zdrowiu w postaci najpierw częściowej utraty słuchu, a później nieodwracalnego paraliżu dolnej części ciała. Składające do Komisji skargę organizacje ochrony praw kobiet, do jakich zgłosiła się pokrzywdzona podkreślały w niej wieloletnie ignorowanie przez brazylijską policję zgłaszanych przez da Penha zawiadomień o popełnieniu przestępstwa oraz po wszczęciu postępowania jego nieudolne prowadzenie, które w ostateczności nie doprowadziło ani do zabezpieczenia ofiary przed sprawcą, ani do jego prawomocnego skazania przez ponad 15 lat⁷¹. Brak zajęcia stanowiska w tej sprawie przez władze Brazylii oraz argumenty wysunięte przez skarżących doprowadziły na podstawie przedstawionego materiału dowodowego do przyznania przez Komisję racji pokrzywdzonej. IACHR stwier-

⁶⁷ Trybunał oficjalną działalność rozpoczął dnia 3 września 1979 r. i składa się z 7 sędziów urzędujących w miejscu podpisania Konwencji (Kostaryce). Podobnie jak Komisja (na jej wniosek) rozpatruje on sprawy związane z naruszeniami praw człowieka w państwach sygnatariuszach Paktu. Przepisy regulujące jego status to art. 52–60 MKPC. Zob. W. Dobrzyński, *System międzyamerykański*, Warszawa 2002, s. 109–110.

⁶⁸ Komisja (IACHR) została utworzona już w 1959 r. i zaczynając swą pracę rok później była zaliczana do grupy organizacji wyspecjalizowanych państw OPA niemających większej mocy sprawczej. Jej status prawny zmienił się dopiero na mocy Paktu z San José, przyznającego jej realne uprawnienia w zakresie badania naruszeń praw człowieka. Przepisy regulujące jej status można znaleźć w samym pakcie – art. 34–51 MKPC. Zob. W. Dobrzyński, *System...*, s. 107–110.

⁶⁹ P. Spieler *The Maria da Penha Case and the Inter-American Commission on Human Rights: Contributions to the Debate on Domestic Violence Against Women in Brazil*, IJGLS 2011, nr 18, s. 1–2.

⁷⁰ IACHR, *Report on Maria da Penha vs Brasil Case, Report No 54/01, Case No 12.051* („*Maria da Penha Case*”), <http://cidh.org/annualrep/2000eng/ChapterIII/Merits/Brazil12.051.html>, 31.10.2017.

⁷¹ Tamże, pkt 1 § 2.

dziła, że Republika Brazylii złamała następujące przepisy ratyfikowanej przez siebie MKPC: art. 8 gwarantujący prawo do sprawiedliwego procesu, art. 24 dotyczący prawa do równej ochrony stron oraz art. 25 o prawie do sądowej ochrony. Ponadto naruszyła art. 7 Konwencji z Belem do Para nakładający na państwo obowiązek podejmowania szeregu działań w celu zwalczania przemocy ze względu na płeć i ochrony ofiar oraz art. 2 Konwencji ONZ CEDAW⁷². Komisja wystosowała również szereg rekomendacji, między innymi wprowadzenie przepisów mających chronić ofiary przemocy, zwiększenie świadomości i wiedzy z tego zakresu prowadzących postępowania funkcjonariuszy oraz rozwiązanie kwestii odszkodowań i pomocy dla ofiar. Brazylię z pierwszej z nich wywiązała się dopiero 5 lat od opublikowania stanowiska Komisji uchwalając w 2006r. ustawę imienia Marii da Penha stwarzającą mechanizmy zwalczania przemocy domowej i rodzinnej przeciwko kobietom (hiszp. *Ley 11.340, Ley Maria da Penha*)⁷³. Niepełnosprawna od 1983 Maria da Penha otrzymała również w 2007 roku, po 24 latach od zdarzenia, symboliczne odszkodowanie od położonego w północno-wschodnim regionie Brazylii stanu Ceará w wysokości 60.000 realów brazylijskich (BRL), co odpowiadało wówczas kwocie ok. 35.000 dolarów amerykańskich (USD)⁷⁴.

Jakkolwiek zajęcie po raz pierwszy stanowiska przez organ sądownictwa międzyamerykańskiego w kwestii łamania przez, w tym przypadku Brazylię, zarówno postanowień Paktu z San José, jak i Konwencji z Belem do Para, trzeba uznać za wydarzenie ważne, to należy pamiętać, że ani razu w raporcie Komisji nie pojawia się określenie usiłowania kobietobójstwa (hiszp. *intento de feminicidio*). Inaczej przedstawia się już sytuacja orzeczenia wydanego przez MTPC w sprawie *Cotton Field*, w którym Trybunał wyraźnie podkreśla znaczenie płci ofiar dla sprawców. Jest to orzeczenie o tyle przełomowe dla problematyki analizy kobietobójstwa w całej Ameryce Łacińskiej, że, jak podkreśla argentyński prawnik i członek Komisji

⁷² Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

⁷³ Lei de Maria da Penha Nº 11.340, de 7 de agosto de 2006 Cria mecanismos para coibir a violência doméstica e familiar contra a mulher (Vide ADI No 4427), http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2004-2006/2006/lei/111340.htm, 26.08.2018.

⁷⁴ P. Spielcer, *The Maria...*, s. 137.

IACHR w latach 2006–2010 Víctor Abramovich, Meksyk po raz pierwszy jako państwo tego regionu został pociągnięty do odpowiedzialności prawnej za bezczynność wobec zabójstw trzech (spośród ośmiu) zidentyfikowanych obywaterek Meksyku, których zwłoki odnaleziono 6 listopada 2001 roku na obrzeżach położonego w stanie Chihuahua – *Ciudad Juárez*⁷⁵. Mimo szerszego niezdefiniowania zakresu pojęciowego *feminicidio* Trybunał odwołał się do okoliczności zabójstw trzech ofiar z Campo Algodonero, które pozwoliły zakwalifikować je jako tzw. zabójstwa ze względu na płeć. W tej klasyfikacji najważniejszą rolę zdaniem Trybunału odegrały trzy czynniki: (a) panująca w *Ciudad Juárez* atmosfera przemocy wobec kobiet; (b) profil ofiar (młode kobiety o niskich dochodach) oraz (c) przebieg zbrodni (brutalność tortur stosowanych wobec ofiar przed śmiercią i demonstracyjny sposób porzucania zwłok, świadczący o poczuciu bezkarności sprawców, najprawdopodobniej, jak podkreślała jedna z biegłych Castresana Fernandez, należących do zorganizowanych grup przestępczych i przez to cieszących się protekcją władz państwowych).

Trybunał ustalił także szereg obowiązków, jakie Meksyk został zobligowany spełnić. Między innymi potwierdził obowiązek prewencji i większej staranności w ściganiu czynów przemocy wobec kobiet, który powinien obejmować: stworzenie odpowiednich ram prawnych, gwarantujących kobietom bezpieczeństwo, opracowanie projektów działania i przeciwdziałania przemocy wobec kobiet oraz integralnej strategii prewencji pozwalającej na zgodną współpracę władz szczebla stanowego i federalnego. Wśród najpoważniejszych zarzutów, które podkreślił w orzeczeniu znalazły się głównie zaniedbania w zakresie techniki kryminalistycznej i medycyny sądowej jak: nieudolność organów ścigania, jeśli chodzi o zabezpieczenie miejsca odnalezienia zwłok, a następnie zbierania śladów i przechowywania dowodów, zaniedbania w przeprowadzonych autopsjach (zdarzały się przypadki mylnej identyfikacji i zawiadomienia nie tej rodziny, co trzeba). Inne zarzuty, które przywołała MTPC to nieuzasadniona zwłoka i opóźnianie prowadzonych postępowań, brak pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej

⁷⁵ V. Abramovich, *Responsabilidad estatal por violencia de género: comentarios sobre el caso "Campo Algodonero" en la Corte Interamericana de Derechos Humanos*, ADH 2010, s. 167–170.

funkcjonariuszy odpowiedzialnych za uchybienia lub współpracujących ze sprawcami, oraz dezinformacja i brak zapewnienia rodzinom prawa do informacji w zakresie prowadzonych śledztw. Trybunał uznał również, że obojętność organów państwowych na doniesienia o przemocy wobec kobiet zamiast zwalczać, jeszcze bardziej ją pogłębia i stanowi dyskryminację w dostępie do wymiaru sprawiedliwości. Sąd stwierdził, że obojętność władz na doniesienia o zaginięciach kobiet była naznaczona uprzedzeniami wobec rodzin ofiar i samych zaginionych. Funkcjonariusze potrafili insynuować, że ofiary same doprowadziły do swojego zniknięcia poprzez niemoralne zachowanie i niewłaściwy ubiór.

Jak podkreśla i komentuje zachowanie prowadzących sprawę funkcjonariuszy, jedna ze współauterek skargi w Sprawie *Cotton Field*, Andrea Medina Rosas, współczesny Meksyk wciąż tkwi w kulturze przyzwalającej na bezkarną przemoc mężczyzn wobec kobiet⁷⁶. Zjawisko radykalnej kultury *machismo-marianismo*⁷⁷, zakładającej wyższość mężczyzn nad kobietami, nie należy w Meksyku do przeszłości, co powoduje, jej zdaniem, że kluczowa oprócz penalizacji kobietobójstwa staje się przede wszystkim edukacja prawna obywateli i zmiana stereotypowego sposobu myślenia o roli kobiety i mężczyzny w społeczeństwie. W debacie na temat przyczyn bezkarności sprawców kobietobójstw pojawiają się również argumenty mówiące, że są to przestępstwa marginalizowane lub celowo błędnie kwalifikowane jako niechętnie przedstawiane w statystykach poszczególnych stanów. Według Guillermo Zepeda Lecuona kobietobójstwa w Meksyku stanowią element szerszej rozumianego problemu w zakresie przemyocy instytucjonalnej. Jak zauważa badacz, cytując Alfonso Quiroz Cuaróna⁷⁸, znanego w Meksyku profesora prawa uważanego za ojca meksykańskiej kryminologii, państwo meksykańskie od lat 60 XX wieku przechodzi kryzys w administracji wymiarem sprawiedliwości. Kryzys ten, objawiał się jego zdaniem w stopniowym, coraz większym oddaleniu i zobojętnieniu

⁷⁶ A. Medina Rosas, *Campo Algodonero Definiciones y retos ante el feminicidio en México*, RDHD 2011, nr 3.

⁷⁷ E. Chwiej, S. Dorocki, P. Brzegowy, *Między machismo a marianismo. Kobiętobójstwa w Ciudad Juárez* [w:] *Prawa człowieka w Ameryce Łacińskiej. Teoria i praktyka*, red. K. Derwich, M. Kania, Kraków 2014, s. 266–269.

⁷⁸ A. Quiroz Cuarón, *Crisis de la administración de justicia penal*, IJUNAM 1961, s. 263.

instytucji i osób odpowiedzialnych za ściganie przestępców wobec prowadzonych przez nie spraw, sprawców i wreszcie samych ofiar⁷⁹. Analiza innego kryminologa, Rafaela Ruiza Harella, badającego funkcjonowanie meksykańskiego wymiaru sprawiedliwości w zakresie procentowej wykrywalności wszelkiego typu przestępstw od końca XIX wieku, kiedy powstawały pierwsze ustawy karne⁸⁰ aż do początków XX pokazała, że poziom bezkarności systematycznie rósł, by w 1996 r. jego saldo wyniosło 96.25%⁸¹.

Trzecie i ostatnie orzeczenie, jakie chciałabym przytoczyć w tym rozdziale, to wyrok w Sprawie *Veliz Franco*. Gwatemala podobnie jak Meksyk została uznana za odpowiedzialną dopuszczenia się licznych zaniedbań zarówno w prowadzeniu postępowania, jak i zagwarantowania praw dla rodzin ofiar kobietobójstw. Skarżącą w tym przypadku była matka Marii Isabel Velez Franco, Rosa Franco, która dnia 16 grudnia 2001 r. zgłosiła zaginięcie swojej 15-letniej córki. Gwatemalscy funkcjonariusze nie podjęli jednak prób określenia jej potencjalnego miejsca pobytu. Ofiara została znaleziona dwa dni później martwa, z oznakami stosowania wobec niej szczególnie okrutnych form przemocy. W trakcie trwania samego śledztwa dopuszczono się wielu zaniedbań w zakresie zbierania i zabezpieczania dowodów z miejsca znalezienia ciała. Nie zabezpieczono ubrań dziewczyny, ani nie przanalizowano danych z komórki ofiary i śledztwo przez wiele lat tkwiło w martwym punkcie aż do roku 2009, kiedy to w wyniku podjętych przez Rosę Franco działań złożono oficjalną skargę do IACHR, która zaopiniowała o konieczności rozpoznania sprawy przez Trybunał. Współtwórcami skargi były wspierające panią Franco instytucje pozarządowe, jak kostarykańskie Centrum na rzecz Sprawiedliwości i Prawa Międzynarodowego (*Centro por la Justicia y el Derecho Internacional*, dalej: CEJIL) oraz założona w 1996 r. gwatemalska Sieć przeciwdziałania przemocy wobec kobiet (*Red de la no violencia contra la mujer*). Świadkowie powołani ze strony Republiki Gwatemali starali się pokazać ofiarę jako „szaloną, prowadząca nocny tryb

⁷⁹ G. Zepeda Lecuona, *Crimen sin castigo. Procuración de justicia penal y ministerio público en México*, Meksyk 2004, s. 84.

⁸⁰ F. Pavon Vasconcelos, *Manual de Derecho Penal Mexicano*, Meksyk 2004. Por. <http://mexico.leyderecho.org/codigos-penales/>, 31.10.2017.

⁸¹ R. Ruiz Harrell, *El saldo de la impunidad*, RMPJPGJDF 1996, nr 12, s. 77–98. Por. G. Zepeda-Lecuona, *Las cifras de la impunidad. La procuración de justicia penal en México*, RRI 2004, nr 51, s. 63–70.

życia i nadużywającą alkoholu dziewczynę wyznającą satanizm”⁸². Co ciekawe swoich zeznań nie oparli na żadnych innych dowodach. Taki poziom argumentacji, prezentowany jako oficjalne stanowisko państwa zdaniem Claudii Paz y Paz, byłej Prokurator Generalnej Gwatemali, sędzi i karnistki nie jest przypadkiem odosobnionym, a problem ma wymiar systemowy i polega na przyzwyczajeniu się do tolerowania bezkarności sprawców⁸³. Trybunał określił ten sposób obrony przez państwo za niedopuszczalny i uznał Gwatemalę za odpowiedzialną złamania praw człowieka w zakresie nieudolnego prowadzenia spraw o kobietobójstwo, a także utrudnianie Rosie Franco dostępu do wymiaru sprawiedliwości i braku zapewnienia jej należytej ochrony osobistej⁸⁴. W orzeczeniu nakazał Gwatemali otworzyć ponownie zakończone niepowodzeniem śledztwo oraz inne podobne sprawy w celu ukarania sprawców, wystosować publiczne przeprosiny do najbliższych ofiary, zapewnić matce ofiary ochronę osobistą i niezbędną pomoc psychologiczną i medyczną, stworzyć program szkoleń dla funkcjonariuszy publicznych w zakresie zwalczania przemocy wobec kobiet i wreszcie przyznać odpowiednie odszkodowanie dla pokrzywdzonych działaniem gwatemalskiego wymiaru sprawiedliwości.

Różnorodność opinii i spojrzeń na problem kobietobójstw zarówno w perspektywie całej Ameryki Łacińskiej jak i Brazylii, Meksyku i Gwatemali pokazuje, że jest to temat wciąż do otwartej i wielodyscyplinarnej debaty. Niewątpliwie pomocne w interpretacji jego zakresu znaczeniowego może być orzecznictwo MTPC. Analiza przedstawionych spraw: Marii da Penha z dnia 16 kwietnia 2001 r. z Brazylii, Sprawie *Cotton Field* z Meksyku i Sprawie *Veliz Franco* z Gwatemali prowadzi do wniosku, że możemy mówić o różnych podtypach kobietobójstw, a Trybunał w sposób zdecydowany, lecz ostrożny i stopniowy dostrzega potrzebę wyróżnienia zabójstwa kobiety uwarunkowanego płcią ofiary. Ta swoista ewolucja linii orzeczniczej MTPC na przestrzeni lat potwierdza fakt, że kategoria przemocy wobec kobiet znana większości europejskich ustaw

⁸² O. Muñoz Vargas, *Maria Isabel, el feminicidio con rostro adolescente en Guatemala*, RLDH 2010, nr 21, s. 91.

⁸³ Tamże, s. 90–93.

⁸⁴ Wedle oświadczeń skarżącej matki od momentu rozpoczęcia procedury przez MTPC cała rodzina doświadczała wielokrotnie aktów nękania i gróźb, których celem było zmuszenie ich do wycofania skargi.

karnych stała się w przypadku państw regionu latynoamerykańskiego o wysokim nasileniu przestępczości wymierzonej w kobiety zwyczajnie nieadekwatna, zbyt generalna i niesprawdzająca się w praktyce, co w efekcie zaowocowało powstaniem nowego terminu *feminicidio*.

6. Wnioski końcowe

Podsumowując, problem adaptacji przestępstwa kobietobójstwa jako najwyższej formy przemocy wobec kobiet w Ameryce Łacińskiej wymaga niewątpliwie upływu czasu w celu weryfikacji jego przydatności oraz podjęcia kroków do ujednoczenia jego uzusu zarówno na gruncie prawnym, jak i językowym. Wątpliwości związane z kwestią konstytucyjności wyodrębnienia legislacyjnego szczególnego typu zabójstwa, jakim jest *feminicidio* wynikają w dużej mierze z nieznamienia definicji i nowości, jaką stanowi jego typizacja w prawie karnym niemal większości latynoamerykańskich państw. Dużą rolę odgrywa tu też nieukształtowana jeszcze w tej materii trwała linia orzecznicza, pozwalająca ocenić przydatność tej typizacji. Obowiązujące w Meksyku trzydzieści dwie (łącznie z ustawą federalną trzydzieści trzy) prawnokarne regulacje różnorodnie kształtujące ustawowe znamiona tego czynu, różne kary i środki karne przewidziane w przypadku *feminicidio* oraz różny stopień zaangażowania stanów w kierunku jego ścigania nie ułatwiają zadania badającym je teoretykom i praktykom prawa oraz wypracowania wspólnej dla wszystkich definicji tej zbrodni. Powodują natomiast, w moim przekonaniu, że Meksyk pełni obecnie rolę legislacyjnego laboratorium doświadczalnego Ameryki Łacińskiej w zakresie sprawdzenia się bądź też nie nowych przepisów karnych i ich wpływu na większą wykrywalność *feminicidio*, większą transparentność postępowań, a co za tym idzie zmniejszenia się liczby popełnianych kobietobójstw. Proces typizacji w obrębie samego Meksyku wydaje się być zakończony⁸⁵, instrumenty potrzebne do skutecznego wykrywania przestępstw ze względu na pleć dostarczone, zatem teraz to głównie od stosujących je organów będzie zależeć, czy staną się one skutecznymi

⁸⁵ Wyjątkiem do dnia 28 października 2017 r. pozostawał stan Chihuahua nieposiadający autonomicznego przepisu typizującego kobietobójstwo, którego niepełna regulacja została uznana przez SCJN za niezgodną z Konstytucją Por. pkt. 4.

mechanizmami usuwania dotychczasowych zaniedbań wymiaru sprawiedliwości, czy wręcz przeciwnie pozostaną martwą literą prawa niemającą zastosowania w rzeczywistości. Niewątpliwie istotną rolę w przypadku większości państw latynoamerykańskich będzie odgrywać również edukacja i praca nad zwiększeniem wrażliwości społeczno-instytucjonalnej w zakresie przeciwdziałania wszelkim formom przemocy wobec kobiet.

Streszczenie

Artykuł ma na celu wyjaśnienie nieznanego polskiemu ustawodawcy zjawiska kobietobójstw (zabójstw kobiet ze względu na ich płeć) w Ameryce Łacińskiej ze szczególnym uwzględnieniem Meksyku. Autorka stara się przedstawić złożoność meksykańskiego prawa karnego, które różni się w zależności od stanu, który analizujemy, co poszerza również zakres definicji legalnych kobietobójstwa. Jakkolwiek stypizowane w ustawodawstwach karnych wielu latynoamerykańskich państw, kobietobójstwo jako autonomiczny typ zabójstwa, wciąż budzi wątpliwości związane z zakresem jego definicji legalnej i konstytucyjnością związanych z nim przepisów. Pomimo niekończących się na ten temat debat, organizacje międzynarodowe i zajmujące się problematyką praw człowieka apelują, aby nie derogować przepisów regulujących szczególnie typ penalny tego przestępstwa, ponieważ zwiększają one transparentność latynoamerykańskich systemów sprawiedliwości oraz, co najważniejsze, pozwalają wykryć i uczynić bardziej widzialnym wciąż istniejący problem bezkarności wśród rzeczywistych sprawców przemocy wobec kobiet.

Słowa kluczowe: kobietobójstwo, zbrodnia z nienawiści, przemoc ze względu na płeć, meksykańskie prawo karne, Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, Ameryka Łacińska

Femicide as the separate type of homicide based on gender in criminal law of certain latin american countries with special consideration given to Mexico

Summary

The article aims to explain the unknown to polish lawmakers phenomenon of feminicides (female homicides based on gender) in Latin America with particular consideration given to Mexico. The author also tries to present the complicity of mexican criminal law which varies depedning on the state and therefore broadens the scope of legal definition of feminicide. However typified in criminal codes of many countries in Latin America, feminicide as the separate type of homicide still raises doubts about the range of its legal definition and the constitutionality of its regulations. In spite of this unending legal debate, the international and human rights organizations still appeal not to eliminate this crime from criminal codes and laws as it enables to increase the transparency of the latinoamerican legal justice and what is even more significant allows to detect and makes more visible the still existing problem of impunity among the real perpetrators of gender-based violence.

Keywords: feminicide, hate crime, gender-based violence, mexican criminal law, Interamerican Tribunal on Human Rights, Latin America, Mexico

Alicja Serafin,

University of Warsaw, Faculty of Law and Administration,
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Poland,
e-mail: alicia.eva.serafin@gmail.com.